

УДК 336.71:913

Копилюк Н. Ю.
ІРД НАН України

СУЧАСНИЙ СТАН, ОСОБЛИВОСТІ ТА ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ РЕОРГАНІЗАЦІЇ БАНКІВ УКРАЇНИ

Розкрито суть, особливості реорганізації банків в умовах виходу з фінансової кризи, обґрунтовано показники ефективності реорганізації банків при використанні таких форм як злиття та приєднання.

Банк, неплатоспроможність, реорганізація, консолідація, ефективність, прибутковість

На початок 2010 року в Україні зареєстровано 197 банків, з яких 182 здійснювали діяльність. Кількість банків з іноземним капіталом склала 51, з яких 18 — з 100%. Шість банків були виключені із державного реєстру за останній рік, тоді як ще 14 банків знаходяться на стадії ліквідації. У 11 банках впродовж 2009 року функціонувала тимчасова адміністрація НБУ. Згідно розподілу банків за групами на 2010 рік, I група (найбільші) складається з 18 одн., II група (великі) — з 20 одн., III група (середні) — з 21 одн., IV група (малі) — з 122 банківських установ. Сукупні активи банківського сектору на початок 2010 року склали 873,4 млрд. грн., чистий відсотковий дохід — 53,7 млрд. грн., чистий комісійний дохід — 13,1 млрд. грн. Значна кількість банків України працює із збитками, які становили на 01.01.2010р. — 38450 млн. грн. і мають позитивну тенденцію до скорочення, оскільки на 01.07.2010 р. склали 8306 млн. грн. На даний час тимчасові адміністрації діють у 4 банках: ПАТ „Родовід Банк”, ВАТ КБ „Надра”, ВАТ „Інпромбанк”, ПАТ АБ „Синтез”.

Впродовж 2009–2010 р. спостерігається погіршення платоспроможності значної кількості банків, яке спричинене не лише відтоком депозитів, але й зниженням ліквідності робочих активів. За нашими розрахунками, рівень простроченої заборгованості банків України становив на 01.01.2009 р. 2,45% її сукупного обсягу, а на 01.01.2010 р. — 9,36%. За перше півріччя 2010 року обсяг простроченої заборгованості за кредитами зріс до 77,59 млрд. грн., а її питома вага в кредитному портфелі перевищила 10%. Найбільш проблемними галузями економіки за рівнем простроченої заборгованості залишаються сільське господарство — 14%, будівництво — 17%, торгівля — 13%, транспорт — 12%, фізичні особи — 10%. В умовах сьогодення розробка організаційно-економічних засад реорганізації банків та оцінка ефективності їх консолідації залишається важливою і актуальною проблемою.

Аналіз останніх досліджень та публікацій свідчить про значну увагу вітчизняних та зарубіжних учених до розкриття механізму реорганізації банків та оцінки його ефективності. У зарубіжній літературі проблеми реорганізації банків розглянуто у працях І. Ансоффа, С. Брікхема, Т. Коупленда, Є. Нікбахта, Х. Бера, А. Джопса та інших. Вивченню проблем кризових явищ у банківській

системі України та розробці організаційно-економічного механізму реорганізації банків присвятили свої наукові праці О. Барановський, З. Васильченко, В. Корнєєв, М. Козоріз, В. Міщенко, А. Мороз, А. Шаповалов, І. Вядрова, Т. Смовженко та інші. Незважаючи на значну кількість публікацій, розробка методичних рекомендацій щодо ефективності реорганізації банків залишається недостатньо розкритою і потребує подальших наукових досліджень.

Мета статті полягає у поглибленні існуючих теоретичних та методологічних підходів до реорганізації банків та вдосконаленні методичних розробок з оцінки ефективності реорганізаційних процедур.

Діяльність банківського сектора економіки супроводжується наростанням кризових явищ, зростанням збитків і ризиків і неспроможністю виконати зобов'язання перед вкладниками і кредиторами. Неплатоспроможність — це невиконання банком 10 і більше процентів зобов'язань перед вкладниками та іншими кредиторами продовж 10 днів поспіль і зниженням нормативу адекватності регулятивного капіталу до 1/3 мінімально встановленого рівня НБУ [4]. Одним із чинників, які сигналізують про наростання кризових явищ є перевищення нормативів миттєвої і поточної ліквідності понад 10% від нормативно встановленого значення та співвідношення активних операцій на міжбанківському ринку до загальної суми заборгованості за кредитами банків понад 5% по банківській системі загалом.

Згідно Закону України «Про банки і банківську діяльність» під реорганізацією банків розуміють «... злиття, приєднання, виділення, поділ банку, перетворення його організаційно-правової форми наслідком яких є передача, прийняття його майна, коштів, прав та обов'язків правонаступниками». Таке визначення повністю розкриває форми реорганізації і не дає трактування її суті.

На нашу думку, реорганізація — це комплекс організаційних, економічних, правових, та технічних заходів наслідком яких банк припиняє свою діяльність як юридична особа і передає свої майнові права і зобов'язання банку правонаступнику (банкам правонаступникам) за передаточним або роздільним балансом. Слід зазначити, що за ініціативою проведення реорганізація поділяється на обов'язкову, примусову, та реорганізацію за рішенням власників (акціонерів).

Обґрунтування механізму реорганізації банків в Україні розроблено НБУ і передбачає, що реорганізація проводиться в декілька етапів [2].

I етап: підготовчий, який включає: прийняття рішення зборами банків про реорганізацію; подання заяви на проведення реорганізації до територіального управління НБУ (або Управлінню нагляду за великими банками), до якої додаються: фінансово-економічне обґрунтування доцільності реорганізації банків, розрахунковий (прогнозний) консолідований баланс банку правонаступника; план реорганізації; отримання згоди НБУ на реорганізацію.

II етап: здійснення заходів відповідно до форми реорганізації банків. В межах цього етапу проводяться такі процедури: перевірка фінансового стану банку незалежними аудиторами; укладання угоди між банком (банками) та засновниками банку- правонаступника, яка визначає порядок і умови реоргані-

зації, права і обов'язки сторін, порядок та співвідношення обміну акцій або часток кожного банку на акції банку- правонаступника, відкриття філій на базі банку що реорганізується, перелік та обсяг активів та пасивів балансу банку, що передасться правонаступнику за передаточним або роздільним балансом, строки передавання основних засобів, нематеріальних активів, коштів з коррахунків, резервів, тощо; отримання згоди Антимонопольного комітету на економічну концентрацію — реорганізацію.

III етап: завершення реорганізації: створення банку правонаступника шляхом реорганізації, затвердження статуту, обрація ради банку, ревізійної комісії.

Головною стратегічною метою реорганізації або ліквідації неплатоспроможних установ має бути мінімізація витрат. Реорганізація з найменшими витратами — це така форма реорганізації, яка мінімізує витрати для страхувальника вкладів — уряду бо НБУ. В. Міщенко і М. Олексійчук обґрунтовують, що реалізація принципу мінімізації витрат передбачає, що витрати на реорганізацію мають бути меншими ніж витрати на ліквідацію банку та відшкодування вкладникам і кредиторам претензій [6, С. 6]. Великі системні банки, які мають визначальний вплив на діяльність банківської системи загалом можуть реорганізовуватися у інших формах, які не відповідають критерію мінімізації витрат, а визначаються іншими стратегічними цілями і роллю яку визначає держава, наприклад націоналізація за участю держави.

Держава надає фінансову допомогу банкам шляхом участі у формуванні та збільшенні статутного капіталу, а також придбанні активів банку. Її участь у капіталізації банків здійснюється шляхом придбання акцій за рахунок коштів державного бюджету, зокрема Стабілізаційного фонду в обмін на облігації внутрішньої державної позики. Згідно чинного законодавства, держава може брати участь у капіталізації банків, при умові що їй одноосібно належатиме не менш як 75 % акцій плюс одна, або разом з іншим інвестором у разі укладання угоди про спільну участь у капіталізації за умови, що державі належатиме не менш як 60% плюс одна акція [4]. Участь держави у капіталізації банків може бути застосована до системних банків навіть у разі введення тимчасової адміністрації. Згідно чинного законодавства статутний капітал банків за участю держави збільшується шляхом закритого розміщення акцій у два етапи: на першому етапі на протязі трьох днів акціонери мають право на придбання акцій у кількості пропорційній їх частці у статутному капіталі; на другому етапі здійснюється закрите розміщення акцій для держави. Міністерство Фінансів України укладає договір про придбання акцій в обсязі, встановленому рішенням Кабінету Міністрів України [4].

На думку Шелудько Н. М. „запровадження механізмів завчасного виявлення у діяльності банків шляхом систематичного аналізу показників та інтегрованої рейтингової оцінки набуває додаткової актуальності на нинішньому етапі розвитку банківського сектору, коли відбувається масштабна кредитна експансія і поглиблюються валютні реформації у банківській системі” (8, С. 318). За таких умов розробка оцінки ефективності діяльності банків в процесі реорганізації набуває особливої практичної значущості.

За нашими дослідженнями, основними показниками-індикаторами, які відображають ефективність реорганізації банків, повинні виступати наступні:

1. показники фінансової стійкості банку- правонаступника
2. показники ділової активності новоствореного банку
3. показники ліквідності
4. показники прибутковості та ефективності діяльності банку правонаступника.

Основні показники ефективності реорганізації банків представлені в табл. 1.

Таблиця 1

**Показники ефективності
реорганізації банківських установ**

Показники	Методика розрахунку
1	2
1. Коефіцієнти фінансової стійкості	
Коефіцієнт надійності	$K_n = \frac{\text{власний..капітал}}{\text{залучений..капітал}}$
Коефіцієнт „фінансового” важеля	$K_{фв} = \frac{\text{залучені..кошти}}{\text{власний..капітал}}$
Коефіцієнт участі власного капіталу в формуванні активів	$K_{ук} = \frac{\text{власний..капітал}}{\text{сукупні..активи}}$
Коефіцієнт захищеності власного капіталу	$K_{зк} = \frac{\text{капіталізовані..активи}}{\text{власний..капітал}}$
Коефіцієнт захищеності доходних активів власним капіталом	$K_{за} = \frac{\text{власний..капітал} - \text{недохідні..активи}}{\text{дохідні..активи}}$
Коефіцієнт мультиплікатора капіталу	$K_{мк} = \frac{\text{активи}}{\text{капітал}}$
2. Показники ділової активності	
Коефіцієнт доходних активів	$K_d = \frac{\text{дохідні..активи}}{\text{загальні..активи}}$
Коефіцієнт кредитної активності	$K_{кр} = \frac{\text{кредитний..портфель}}{\text{загальні..активи}}$
Коефіцієнт інвестиційної активності в цінні папери	$K_{ін} = \frac{\text{портфель..цінних..паперів}}{\text{цінні..папери}}$
Коефіцієнт проблемних кредитів	$K_{пр} = \frac{\text{проблемні..кредити}}{\text{кредитний..портфель}}$

Продовження табл. 1

1	2
3. Коефіцієнти ліквідності	
Коефіцієнт загальної ліквідності	$K_{\text{заг}} = \frac{\text{активи}}{\text{забов'язання}}$
Коефіцієнт миттєвої ліквідності	$K_{\text{мл}} = \frac{\text{каса} + \text{коррахунок в НБУ}}{\text{поточні заборязання банку}}$
Коефіцієнт співвідношення високоліквідних активів до робочих	$K_{\text{сп}} = \frac{\text{високоліквідні активи}}{\text{робочі активи}}$
Коефіцієнт ліквідного співвідношення виданих кредитів і залучених депозитів	$K_{\text{лсп}} = \frac{\text{кредитний портфель}}{\text{депозити}}$
4. Показники ефективності та прибутковості	
Рентабельність активів (%)	$ROA = \frac{\text{чистий прибуток}}{\text{загальні активи}} * 100\%$
Рентабельність капіталу %	$ROA = \frac{\text{чистий прибуток}}{\text{капітал}} * 100\%$
Чиста відсоткова маржа. %	$ЧВМ = \frac{\text{проценти отримані} - \text{проценти сплачені}}{\text{загальні активи банку}} * 100\%$

Банк, який знаходиться у кризовому стані потребує розробки нової стратегії розвитку і розробки плану реорганізації з обґрунтуванням її форм і методів й оцінки ефективності процедури консолідації. Подальші дослідження у розробці механізму реорганізації банків повинні окреслити проблеми з визначення справедливої вартості банку і міжнародний досвід оцінки його ринкової капіталізації

1. Закон України «Про банки і банківську діяльність» із змінами і доповненнями від 07.12.2000. — № 2121-III. 2. Положення НБУ «Про схвалення Методичних рекомендацій про порядок реорганізації, реструктуризації комерційних банків». — Затверджено постановою Правління НБУ № 395 від 09.10.2000 року. 3. Положення НБУ «Про особливості реорганізації банків за рішенням його власників». — Затверджено постановою Правління НБУ № 683 від 18.11.2009. 4. Положення НБУ «Про затвердження Порядку участі держави у капіталізації банків». — Затверджено постановою Правління НБУ № 960 від 04.11.2008. 5. Васильченко З. М. Комерційні банки: реструктуризація та реорганізація : моногр. / Васильченко З. М. — К. : Кондор, 2004. — 528 с. 6. Міщенко В., Олексійчук М. Удосконалення регулювання і нагляду за реорганізацією банків // Банківська справа. — 2010. — № 1. — С. 3–11. 7. Основні показники діяльності банків України // Вісник НБУ. — 2010. — № 2. 8. Фінансово-моніторингові важелі економічного розвитку : в 3 т. / за ред. Даниленка А. І. — К. : Фенікс, 2008.

Рассмотрено сущность, особенности реорганизации банков в условиях выхода из финансового кризиса, обобщено показатели эффективности реорганизации банков при использовании таких форм как слияние и присоединение.